

Molnár Ferenc

Napjaink domináns konfliktusa és az adaptív haderő

A katonai stratégia klasszikusa, Clausewitz szerint minden társadalomnak megvan a rá jellemző háborúja. Az elmúlt negyedszázad társadalomtudományi irodalma jelentős változásokat írt le, melyek kapcsán a komplexitás, a globalizáció, az információs társadalom, a kockázatkezelés fogalmait hangsúlyozza. A hidegháború vége a biztonság kérdéskörén belül forradalmi változásokat, valamint a háború és a haderők transzformációját indította el. Jelen írás e változások mértékét és irányát hangsúlyozza, s célja, hogy felhívja a figyelmet a „háború” karakterének és a katonai feladatok kontextusának lényeges változásaira, valamint arra, hogy a katonai tevékenységek transzparenssé válása a haderő-alkalmazási – harcászati, hadműveleti és stratégiai – szintek közötti határvonal elmosódását eredményezi. Azt is hangsúlyozni kívánja, hogy a jelzett változások a tisztképzés minőségének további emelését úgy indokolják, hogy abban a harc megvívásához nélkülözhetetlen klasszikus tudások, képességek (katonai szaktudás, fegyelem, önfeláldozás stb.) mellett a katonai tevékenység stratégiai, politikai, társadalmi kontextusának és a civilekkel való együttműködés módjának ismerete is nélkülözhetetlen.

„Háború nem létezik többé ” – írja Rupert Smith tábornok öbölháborúbeli, boszniai, koszovói és északír tapasztalatai alapján. Konfrontáció, konfliktus és harc kétségtelenül létezik világszerte, de a háború mint emberek és gépek küzdelme a harcmezőn, mint valamely nemzetközi vitát eldöntő masszív esemény nem létezik többé – állítja Smith.

Az elmúlt két évtized katonai erő alkalmazását igénylő konfliktusai, válságai azt látszanak bizonyítani, hogy a katonai tevékenység kontextusa jelentős mértékben megváltozott, és ez a haderők, valamint tevékenységük átalakítását széles spektrumon tette, teszi szükségessé. A hidegháború végével eltűnt az egyértelmű és domináns fenyegetési forma (az európai had-

színtéren zajló tömbök közötti totális háború), ami a haderők alkalmazásának keretét és tevékenységének módját, eljárásait meghatározta. Az újonnan formálódó politikai, társadalmi és nemzetközi környezetben pedig merőben más fenyegetések, veszélyek és kockázatok váltak jellemzővé, amelyekkel szemben a katonai szervezetek korábbi szervezeti formája, tevékenységük módja és eljárásai csak erősen korlátozottan voltak használhatóak.

A megváltozott környezethez való adaptálódás jelentős átalakulást indított el a haderők szervezete (pl. kisebb létszámú és önkéntes haderőre való áttérés), jellemző eljárásmodjai (pl. felkelők elleni harc, humanitárius konvoj kísérése) és felszereltsége (pl. könnyebb fegyverzet) tekinte-

tében is. Az adaptálódási folyamat során azonban több komoly nehézséggel szembesültek a katonák, köztük leginkább azal, hogy a politikai vezetés nem tudta egyértelműen meghatározni azt a domináns fenyegetést, aminek az elhárítására, kezelésére készülniük kellene. A hidegháború „egyszerű képletének” visszasírására azonban nem sok időt hagytak a sorban kialakuló válságok (Bosznia, Koszovó, Afganisztán, Irak, Pakisztán, Szudán), amelyek katonai erőforrások igénybevételét indokolták.

A válságok mindenekelőtt arra mutattak rá, hogy a biztonság globalizálódott, a nemzeti biztonság a nemzetközi biztonság fogalmában rekonstruálódott. A válságok immár nem az európai konfliktusok nemzetközivé válását jelentik, hanem a nemzetközi térből érik el Európát és a fejlett világot; a válságokban nem csak államok, hanem számos nem állami szereplő is meghatározó módon részt vesz; s hogy e válságok kizárólag katonai erővel nem, csak összetett civil és katonai erőfeszítéssel kezelhetők. A katonai és a civil erőfeszítések pedig nem választhatók élesen el egymástól időben és térben, következésképpen a fejlett országok haderői nem hagyatkozhatnak csupán az ellenség feletti hallatlan nagy légi és technikai fölényükre, hanem szárazföldi, fizikai jelenlétre, az ellenséggel és annak környezetével közvetlen kontaktusra van szükség a kívánt politikai célok elérésének támogatásához. A kívánatos politikai célok sem érhetők már el a totális, az ipari társadalom minden erőforrását mozgató háború sorsdöntő ütközeteivel: a katonáknak az említett sokszereplős (civiliek és katonák, állami és nem állami szereplők, helyi és nemzetközi aktorok által dinamikusan formálódó) térben kell a kívánt hatást elérniük.

A katonai feladatok és kontextusuk megváltozása

Az első és a második világháborúban a stratégiai politikai célok elérése érdekében az ipari társadalmak hatalmas pusztító gépezetként működő haderői kerültek alkalmazásra. A nukleáris fegyverek 1945-ös megjelenése óta azonban ezeket a haderőket „csupán” a kölcsönös elrettentés érdekében tartották fenn és fejlesztették, háborút egymással azonban nem vívtak többé. Ennek az okát keresték a tudósok, kutatók – köztük a magyar Perjés Géza –, amikor Clausewitz *A háborúról* című művét elemezték, illetve vitatták, hogy a háború a politika folytatása lehetne egy olyan világban, amikor a totális háború a világ vesztét jelentette volna. Hosszú évtizedek teltek el úgy, hogy a tömegpusztító fegyverek – leginkább az atomfegyverek – olyan egyensúlyt teremtettek, hogy mellettük jóformán semmilyen technikai, vagy eljárásbeli fejlesztés nem volt számottevő.

A hidegháború végével azonban új folyamatok vették kezdetüket, amelyekben paradox módon leginkább az volt biztos, hogy semmi nem biztos: ez szokatlan és nehezen értelmezhető helyzet volt politikusok, katonák és tudósok számára egyaránt. A 20. század végétől az internet használatának rendkívül gyors elterjedése a globalizáció új hullámát indította el, s egyre világosabbá tette, hogy a hagyományos biztonságfelfogásunk, valamint az ipari társadalom tömeghadseregeihez és hatalmas haditechnikai arsenáljához kötődő elképzeléseink használhatatlanná váltak.

A gerillák, a felkelők, a terroristák és a bűnöző csoportok a globalizáció révén engedhetik meg maguknak, hogy államoknak, vagy akár államok csoportjának is hadat üzenhessenek, vagy helyi konfliktusokat tegyenek kvázi globális problémává. Jóllehet

a jelenlegi nemzetközi status quót és az ennek rendjét fenntartani hivatott intézményeket és szabályokat a fejlett, erős országok alakították ki, a korábban nemzetközi szinten erőtlennek tartott különböző helyi csoportok (a szeparatista állam nélküli nemzetek, a szélsőséges radikális csoportok, a bűnözők) ma már masszív gazdasági és politikai károkat képesek okozni a rendszernek és az ezt fenntartani érdekeltnek.

Míg a fejlett államok közötti ellentétek háborúval való megoldása egyre inkább elveszítette „praktikusságát” (a versengés és a konfliktusok feloldása ugyanis döntően nem erőszakos területekre tevődött át), addig a nem állami biztonságpolitikai szereplők egymástól függetlenül létező, de egymással adott esetben együttműködő (információt megosztó, doktrínát fejlesztő, finanszírozó) csoportjai globális „hadszintérré” változtatták a hátországot. A veszteségeket többé már nem előre meghatározott helyen és időben, egymással szemben felsorakozott harcoló felek okozzák egymásnak, hanem – amint arra Rupert tábornok rámutat – e téren

is paradigmaváltás történt: *az egymáshoz hasonló katonai erők ütközeteit, a széles skálán meghatározható, különféle fegyvereket, (gyakran rögtönzött) pusztító eszközöket alkalmazó (nem reguláris erőként megjelenő) harcoló felek stratégiai konfrontációi váltották fel.*

Nem újdonság, hogy a posztmodern társadalmak a korábbiaknál sokkal inkább függnek kölcsönösen egymástól és hatással vannak egymásra. A 21. századra ez a kölcsönös kapcsolat valós idejűvé (azonnalivá) vált. A globalizáció legújabb szakasza a kommunikáció, az információáramlás határtalanságát, azonnaliságát, valamint szinte ingyenességét eredményezte a technikai fejlődés révén. Az internet biztosította valós idejű kapcsolat mindennapi életünk részévé vált, a költségsökkenésre pedig kiváló példa, hogy míg egy három perces telefonbeszélgetés ára New York és London között 1960-ban 60,42 dollár volt, addig negyven évvel később, 2000-ben, ez a három perc adatforgalom 0,40 dollárba került a két város között. Az adatforgalom költségének

A világ népessége és az internethasználat

Régiók	Népesség (becslés, 2009)	Internet- használók 2000. 12. 31.	Internet- használók 2009	Népesség százalékában	Növekedés 2000–2009 százalékban	Összes felhasználó százalékában
Afrika	991 002 342	4 514 400	86 217 900	8,7	1 809,8	4,8
Ázsia	3 808 070 503	114 304 000	764 435 900	20,1	568,8	42,4
Európa	803 850 858	105 096 093	425 773 571	53,0	305,1	23,6
Közél-Kelet	202 687 005	3 284 800	58 309 546	28,8	1 675,1	3,2
Észak-Amerika	340 831 831	108 096 800	259 561 000	76,2	140,1	14,4
Latin-Amerika és a karibi térség	586 662 468	18 068 919	186 922 050	31,9	934,5	10,4
Óceánia/ Ausztrália	34 700 201	7 620 480	21 110 490	60,8	177,0	1,2
Összesen	6 767 805 208	360 985 492	1 802 330 457	26,6	399,3	100,0

csökkenésénél talán még érdekesebb, hogy milyen hatalmas mértékben nőtt az információforgalom, az internet felhasználók száma és eloszlása a világon.

A táblázat adatai jól jelzik, hogy milyen nagymértékben növekedett a világ „behálózottsága” századunk első tíz évében. Ennek a növekedésnek számtalan, a gazdaságot, a tudományt és a társadalmi lét egyéb dimenzióit előrelendítő következménye van. A fizikai határok és a távolság jelentéktelenné válása önmagában is számos területen hozott minőségi változást, de az igazán nagy változást sokkal inkább az jelzi, hogy a fenti táblázat adatait és akár a táblázat értelmezéséhez szükséges ismereteket is néhány perc alatt meg lehet találni az interneten. A globális valós idejű kapcsolattartás és a *tudás úgynevezett demokratizálása* az, aminek nyomán a világ és annak rendje is megváltozik, ami a 20. század második felére kialakult status quót alapjaiban kérdőjelezi meg.

Az információs technológia robbanásszerű fejlődése a piacok, szervezetek, kultúrák, önszerveződő csoportok és egyének valós idejű összeköttetésével és a legkülönbözőbb információk és tudások elérhetővé tételével a világ komplexitásának új minőségét hozta létre. Ezek a tényezők jelentősen hozzájárultak ahhoz a hatalmas fejlődéshez, ami a feltörekvő regionális hatalmak (mindegyik Kína és India) megerősödéséhez vezetett. A régiók, az országok, a társadalmak, a szervezetek, vagy akár az egyének kölcsönös egymásra hatásának nagymértékű erősödése azonban nemcsak egyes államok és a fejlődés számára ad új lehetőségeket, hanem a rendszer fokozott érzékenységét is eredményezi. A fokozott érzékenység pedig természetesen biztonsági kockázatokat is jelent.

A nem állami szereplők (egyének, csoportok, intézmények) egy része a globalizáció

nyújtotta lehetőségek révén megerősödve olyan hatalomhoz jutott, ami korábban csak államoknak adatott meg, s ezzel azonnali veszélyt jelentettek és jelentenek a fennálló rendre és biztonságra. A New York-i Világkereskedelmi Központ és az amerikai Védelmi Minisztérium elleni 2001. szeptember 11-i terrortámadás jelezte ennek az új időszaknak a beköszöntét. A globalizáció tehát a biztonság új kihívását veti fel a komplexitás, a kölcsönös függőség erősítésével, valamint a gazdagság és a hatalom újraelosztásával.

A komplex, érzékeny, globális rendszert egyetlen állam, vagy nemzetközi szervezet sem tudja megbízhatóan ellenőrzés alatt tartani, míg a jelzett terrorista, gerilla, felkelő, bűnöző stb. csoportok instabilitást vagy jelentős anyagi veszteséget tudnak okozni, mégpedig viszonylag kis költséggel és könnyen megszervezhető módon. Ennek tényét igazolták az Egyesült Államokat ért támadások, az európai (London, Madrid, Beszlán), ázsiai (Bali szigeti), indiai (Mumbai) merényletek, az iraki és az afganisztáni felkelők tettei, vagy a dél-amerikai, afrikai bűnöző csoportok, kalózkodó tevékenysége is.

A példa kedvéért érdemes felidézni az Al-Fawtól északra futó iraki olajvezetékeket ért 2004. júniusi támadást. A felkelők/terroristák néhány ezer dolláros ráfordítással robbantottak fel két vezetéket, pontosan meghatározva a vezetékeknek azt a pontját, amely biztonságosan távol esett minden ellenőrző szerv hatókörétől. A támadások hozzávetőlegesen egy milliárd dollár kárt okoztak, olajár-emelkedést idéztek elő a világpiacon, az OPEC-országokat pedig többletkitermelésre kényszerítették. A javítás hetekig tartott, és az iraki állam szuverenitásának visszaadására készített amerikai terveket és azok kivitelezését jelentős mértékben módosította.

Az említett akció jól példázza, hogy az elenség pusztító ereje napjainkban más mó-

don nyer értelmet, mint a 20. században. Természetesen nemcsak a veszteségokozás módja, hanem a végrehajtó „személye/intézménye” is jelentősen módosult, és hagyományos szervezeti kategóriákkal nem írható le. Pontosan mutatja ezt az afganisztáni helyzet is, ahol az alapvető cél az lenne – hasonlóan más rosszul, vagy nem működő államokhoz –, hogy békés és biztonságos körülményeket sikerüljön teremteni a fejlődéshez. Ám ezt a világ legfejlettebb államai komoly anyagi erőfeszítésekkel és a legjobban felszerelt katonák odaküldésével sem tudják elérni. Még az alapvető biztonság megteremtése is nagyon komoly nehézségekbe ütközik Afganisztánban. Mindenekelőtt abba, hogy a biztonságot fenyegető erők igen összetett képet mutatnak, amelyek nem írhatóak le a hagyományos, reguláris erők számára jól ismert szervezeti kategóriákkal, hanem *komplex adaptív rendszerként* jellemezhetők.

Komplex, mert több egymáshoz valamilyen módon kapcsolódó csoport alakítja ezt a rendszert. Közöttük a felkelők, akik önmagukban sem homogének (vannak köztük iszlám nacionalisták, „megélhetési lázadók”, afgán és külföldi fanatikusok stb.), de közös céljuk a jelenlegi kormány megbuktatása és a nemzetközi erők kivonulása Afganisztánból. A drog-, a drágakő- és egyéb illegális kereskedelemmel foglalkozó bűnöző csoportok ugyancsak aktívan jelen vannak a térségben, és kihasználják az erős állam hiányát. A helyi törzsek és klánok külön csoportot képeznek, csakúgy, mint a helyi hadurak és csapataik. A szakértők végül külön csoportként említik azokat az afgán kormányzati hivatalnokokat és biztonsági erőket, akik egyes szomszédos országokkal együttműködve a felkelő vagy a bűnöző csoportokat támogatják.

A szerteágazó sajátosságokkal bíró csoportok laza kapcsolatban állnak egymással,

ami azonban nem jelent a szükségesnél alacsonyabb szintű koordináltságot. Az egyszerű és szinte korlátlan kommunikációs lehetőségek aktív kapcsolattartást biztosítanak az egységes hierarchikus szervezethez meglete nélkül is. Ez a laza hálózatjellegű szervezethez minden csoport számára elérhető információt biztosít, de kreativitásuknak, szabad cselekvésüknek is igen nagy teret hagy, ami nagyfokú rugalmasságot és tanulási, alkalmazkodási képességet jelent számukra.

Ennek a komplex adaptív rendszernek a kialakulása és megerősödése Afganisztánban elsősorban a gyenge (rosszul működő) államnak köszönhető. A bukott államiság nem új jelenség, hiszen a jól szervezett erős állam hiánya és az egymást fegyverrel leváltó uralkodó csoportok története igen hosszú múltra tekint vissza ebben az országban.

Az afganisztáni példával leírt, különlegesen ellenálló, „komplex és rugalmas” rendszereknek a kialakulása világszerte megfigyelhető. Egy olyan globalizációs ellentmondásról van szó, ami a már jelzett olcsóvá és gyorsá váló áru-, pénz-, személy- és adatforgalmon alapszik. Ami az egyik oldalon a globalizáció „pozitív” mozdulatrugójaként jelenik meg, ugyanaz az egyes személyeket (például Oszama bin Ladent), csoportokat (terroristák, kalózkodók, bűnözők) olyan képességekkel (koordináció, utazás, gazdasági cselekvés, tanulás stb.) ruházta fel, ami minőségileg új kihívást jelent a nemzetállamok és azok nemzetközi szervezetei számára.

Olyan hálózatban működő fegyveres szervezetek alakultak ki, amelyek földrajzi távolságtól függetlenül oszthatják meg és fejlesztik módszereiket, szervezik tevékenységüket. A világ szinte bármely pontjáról képesek az együttműködésre, ahol ehhez a kedvező körülményeket találják. A kedvező körülményeket pedig többnyire a gyenge hatékony-

sággal, rosszul működő államszervezetek, kormányzatok által irányított országok biztosítják (például Afganisztán, Szomália, Nigéria). A helyzetnek fontos újdonsága, hogy ezek a csoportok nem átvenni kívánják az állam irányítását, hanem csupán gyakorolni akarják azokat a funkciókat, amelyeket hagyományosan az államok gyakorolnak (viselkedési szabályok megkövetelése, kereskedelem, bevétel, a nemzetközi politika alakítása, hadviselés stb.).

A fegyveres csoportok sikeres támadásai (illetve a fejlett világ arra adott sikertelen válaszai), ideológiai hátterük (például az antiglobalizáció, a nyugati értékek és berendezkedés elutasítása, a radikális izslám), még inkább pedig „állami tevékenységük” (például szociális és oktatási intézményeik fenntartása), s mindezek határtalanlanná vált kommunikációja komoly társadalmi mobilizáló erővel bír. Így téves az az elképzelés, hogy néhány terrorista „levadászásával” érdemben módosítható a jelenlegi konfliktus. A globalizált kommunikáció révén szinte szabadon terjeszthetők az ellenségképet kreáló szélsőséges ideológiák, amelyek szintén nagyban segítenek a hozzájuk kapcsolódó szervezetek befolyásának növekedéséhez.

Az egymás tevékenységét erősítő csoportok alapjaiban formálták át a hadviselést olyan módon, hogy az számukra is „viselhető” legyen, a jelenlegi status quo őrzőinek pedig hosszú távon nehezen elviselhetővé válik. A fejlett országok egyre inkább azzal a kihívással néznek szembe, hogy noha katonai erejük messze felülmúlja a nemzetközi rendszer sokkolására törekvő globális fegyveres csoportokét, ez katonai erő az úgynevezett „aszimmetrikus” viszonyok között nem mindig jelent erőfölényt. A haderők struktúrájának, felszereltségének és kiképzésének módosítása (transzformációja) vált szükségessé a hadviselés domináns formájának megválto-

zása miatt. Mi több, a katonai nehézségeken túl anyagi és társadalmi szempontból is komoly problémákkal szembesülnek.

Anyagilag azért, mert komoly kiadásokat jelent az alig látható ellenséggel való folyamatos küzdelem (például Afganisztán, Irak, Szomália) és a békés polgárok biztonságának szavatolása (például repülőterek, közterületek ellenőrzése, titkosszolgálatok, terrorista elhárító egységek működtetése). Társadalmilag pedig elsősorban azért, mert egy olyan posztmodern társadalmi közösséget érnek ezek az új típusú kihívások, amelyek közvetlenül nincsenek kitéve egyetlen komoly, határozottan és tömegesen érzékelhető, létfenyegetést jelentő veszélynek sem. Ehelyett állandóan olyan kockázatokkal kell számolnia, amelyek közül egy adott pillanatban bármelyik fenyegetéssé, vagy éppen tragédiává válhat. Ráadásul a parlamentek, kormányok döntéseit a reguláris erőknek a fegyveres küzdelemben való részvételét illetően a hátország komoly jogi és morális elvárásai övezik, ami szintén a deklarált szabályokkal mit sem törődő irreguláris fegyveres csoportoknak kedvez.

A haderő alkalmazási szintjei közötti határvonalak elmosódása

A háború karakterének és a katonai tevékenységek kontextusának megváltozása a stratégiai, műveleti és harcászati szintek közötti határvonalak elmosódásához vezet. Pontosabban a különböző szintek szétválasztását nagyon megnehezíti, nehezen értelmezhetővé teszi, ami a stratégiaalkotásra és a katonák képzésére, kiképzésére is hatással van.

a) A haderő tevékenységszintjei közötti határvonal eltűnése nem teljesen új keletű. A második világháború után a stratégiai csa-

pásmérő eszközök – elsősorban a tömegpusztító fegyverek nagy távolságra való eljuttatásának képessége révén lezajlott – elterjedése lehetővé tette, hogy például egy közvetlen stratégiai politikai döntés eredményeként végrehajtott harcászati szintű tevékenység stratégiai hatású célt érjen el. Ilyennek tekinthető például egy nukleáris fejjel ellátott ballisztikus rakéta indítása, vagy egy nukleáris bomba célba juttatása.

Napjainkban azonban a jelzett szintek közötti határvonal elmosódása új módon jelentkezik, és jóval „hétköznapiabb” a katonai tevékenységek során. Ennek számos oka van, így többek között a csapásmérő képesség fejlődése (ami nem a még nagyobb pusztító erőt, hanem a nagyobb precizitást jelenti), az ellenség lehetőségei és szándékai közötti összefüggések, valamint a harcászati, hadműveleti szintű tevékenységek transzparenciája, és a műveletek során jelenlévő aktorok nagy száma.

Elsőként az információs technológia fejlődésének egy olyan katonai aspektusát kell megemlíteni, amelyről eddig nem volt szó: a stratégiai szintű vezetés betekintési és akár vezetési lehetőségét taktikai szinten. Ilyen jellegű szintelmosódásokkal, vagy talán pontosabban szintátfedésekkel több esetben lehet találkozni az elmúlt évtized konfliktusai során, de a legnyilvánvalóbb az amerikai Predatorok alkalmazása esetében.

A pilóta nélküli Predator robotrepülőök nagy pontosságú rakétákkal (Hellfire) felszerelve olyan képességgel ruházzák fel az Egyesült Államok vezetését, hogy más országok mélységében, az amerikai, vagy szövetséges csapatoktól távol pontos képet kapjon az ott folyó tevékenységekről, akár járművek, vagy személyek mozgásáról. A Predatorok Irakban, Afganisztánban, Jemenben és Pakisztánban is bizonyították, hogy valós idejű információk birtokában akár egy washingtoni irodából is csa-

pást lehet mérni kiválasztott célpontokra, kulcsfontosságú személyekre.

A stratégiai politikai színtről indított precíz, kulcsfontosságú személyeket célzó csapásnak több elemzésre érdemes következménye is van. Ilyen például az, hogy milyen hosszú időre, milyen mértékben csökkenti/bénítja meg a terroristák, gerillák vagy más ellenséges csoportok képességeit egy-egy ilyen csapás, illetve milyen egyéb műveletekkel összehangoltan fejt ki tartósabb hatást. Ugyancsak érdekes, hogy milyen egyéb hozadékaik vannak a mérhetetlen technikai fölény nyilvánvalóvá válásának a bilaterális kapcsolatokban (például a pakisztáni tiltakozás a dronok támadásai ellen); a terroristáknak, gerilláknak hátországot, utánpótlást biztosító társadalmi csoportok esetében (például a terrorista csoportok támogatottságát nagyban erősítette az iraki háború), a saját hátország morális kételyei, kifogásai tekintetében (például a NATO-műveletek elleni tiltakozások). Végül, de nem utolsó sorban kérdéses, hogy a csapást elrendelő stratégiai, politikai vezetés mennyire hiszi el, hogy a kockázatokat tartósan tudja csökkenteni és a stabilitást pedig fenntartani személyi veszteségek nélkül – ez ugyanis a legjelentősebb belpolitikai kockázat.

Tanulmányunk szempontjából azonban érdekesebb, hogy a harcászati, hadműveleti, stratégiai szintek közötti határvonal nemcsak szándékolatlan, tervezetten tűnhet el, hanem *előre nem kalkulálható módon* a katonai tevékenység sokszereplős kontextusa és az információáramlás korlátatlansága miatt is.

b) A komplex műveletek folyamán a nemzeti katonai erők jellemzően nemzetközi kötelékben, vagy más nemzetek erőivel szorosan együttműködve hajtják végre feladataikat. A nemzetközi feladatvégrehajtás önmagában is növeli a tevékenységek és következményeik bonyolultságát és transzparenciáját is, de míg a válságkezelés egyes as-

pektusai katonai – adott esetben „háborús” – műveleteket kívánnak meg, a stratégiai politikai cél elérése csak a katonai és a diplomáciai, gazdasági, kommunikációs, titkoszolgálati, jogi, rendőri, humanitárius erőfeszítésekkel együtt érhető el. Mi több, a válságkezelésben számos nem állami szereplő a saját szabályai szerint vesz részt. Ez azt eredményezi, hogy a katonai feladatokat sokszereplős, állami és nem állami szereplők által alkotott, civil–katonai térben hajtják végre. Következésképpen a katonai cselekedetek eredményei sok szereplő számára láthatóak (transzparencia), de ami ennél talán még fontosabb, hogy a különböző aktorok saját céljaik elérése érdekében meghozott önálló döntései nyomán megváltozott helyzet – ami hatással lehet a katonai műveletek menetére – előre nehezen, vagy egyáltalán nem kalkulálható.

A sok, egymástól függetlenül tevékenykedő szereplő olyan dinamikusan változó teret alkot, amelyben a katonai vezetőknek folyamatos kapcsolatot kell tartaniuk, akivel csak tudnak (például az ENSZ, vagy a Vöröskereszt képviselőivel minden bizonnyal lehet, míg egyes nem kormányzati szervezetek kizárják a koordinációt a katonai erővel); reagálniuk kell az egyes aktorok döntéseire, és adaptálniuk kell saját cselekedeteiket a megváltozott körülményeknek megfelelően. Ennek következtében nem csak a stratégiai (politikai vagy katonai) szintű változások okán meghozott döntések módosíthatják egy-egy művelet végrehajtásának előre felépített lépéseit. A végrehajtás legalacsonyabb szintjén is beállhatnak rövid idő alatt olyan változások (például humanitárius veszélyhelyzet kialakulása, vagy egy terrortámadás nyomán), amelyek új, váratlan kontextusba helyezhetik az egész válságkezelő műveletet. A tevékenységi szintek közötti határok – a számtalan aktor cselekedeteinek folyamatos és dinamikus interdependen-

ciája okán – összemosódását drasztikusan fokozza az információ- és adatáramlás korlátlansága.

c) Az információs technológia robbanásszerű fejlődése a média világát is átalakította, mégpedig olyan módon, hogy bárki bárholnan hírt tud továbbítani, hírforrássá, a média szereplőjévé képes válni. A végtelen számúvá vált médiaplatformok (okostelefonok, PDA-k stb.) egyszerű használhatósága, világhálóba kötöttsége áttörte az információtovábbítás eszközeinek korábbi, a fogyasztói ár és a technikai bonyolultság képezte korlátait. Ezek az eszközök a legszegényebb közösségekben, egy válság által érintett közösségben ugyanúgy megtalálhatóak, mint a válságot kezelni hivatott szervezetek, köztük a katonai szervezetek legalacsonyabb beosztású embereinél. Mindezek mellett pedig a válságkezelésben ellenérdekeltek felek is rendelkeznek az információgyűjtés és -továbbítás képességével, valamint a komolyabb médiaplatformokkal.

A hírtovábbításra, a médiában való megjelenésre pedig nemcsak felelőtlen katonák vagy közszolgák szánják/szánhatják rá magukat (gondoljunk a Wikileaks 2010-es kiszivárogtatásaira), hanem a válság nem állami szereplői is. A humanitárius munkát végző, nem kormányzati szervezetek saját munkájuknak kívánnak komolyabb figyelmet szerezni; a terroristák és felkelők pedig jól alkalmazzák ezt a lehetőséget mind szimpatizánsaik társadalmi mobilizációjára (lásd a felkelők tévécsatornáját Irakban), mind ellenfeleik megfélemlítésre és elbizonytalanításra (lásd a nyilvános lefejezésekről vagy szövetséges katonai csapások civil áldozatairól készített videofelvételek internetes közlését).

A média világának változása jelentős hatással van a katonai műveletek átláthatóságára is. Ez komoly „fegyvertény”, hiszen a komplex műveleteket végrehajtó katonai és civil erők elemi érdeke a válságövezetek la-

kosságával és intézményeikkel való együttműködés, valamint a műveletekben részt vevő államok morálisan érzékeny közvéleménye támogatottságának megőrzése.

A terroristák, felkelők, gerillák oldaláról ma már tudatosan tervezett és szervezett, hogy a válságkezelésben részt vevő katonák által okozott károk, veszteségek minél rövidebb idő alatt köztudottá váljanak, s ezek minél nagyobb hatást érjenek el a közvélemény támogatásának csökkentésében, nyomást gyakoroljanak a válságkezelő államok politikai vezetésére és nemzetközi szervezetekre, továbbá csökkentsék a helyi lakosság és vezetés együttműködő készségét. A céljuk tehát nem más, mint harcászati (taktikai) szintű történéseknek stratégiai jelentőségű hatást biztosítani. Ezt a célt pedig a lehető legteljesebben szolgálja a világháló, és a számtalan, könnyen elérhető médiaplatform.

A haderő cselekedeteinek tulajdonképpen azonnali transzparenssé válása és ezáltal a tevékenységi szintek határainak elmosódása nagy jelentőséggel bír. Erre hívta fel a figyelmet az Afganisztánban szolgáló szövetséges csapatok parancsnoka, Stanley Mc Chrystal tábornok is, amikor azt mondta: *„El kell kerülnünk azt a csapdát, hogy taktikai győzelmeket aratunk, de stratégiai vereséget szenvedünk azzal, hogy civil áldozataink vannak, vagy kiterjedt pusztítást okozunk.”*

A katonai alakulatok tevékenységének transzparenciája és a rendkívül gyorsan továbbított információk hatása szinte azonnali a közvéleményt és a katonai, politikai döntéseket befolyásoló tényezővé lépett elő. Ez összefoglalóan azt eredményezi, hogy a konfliktus kezelése során váratlan oksági viszonyok alakulnak ki, s ezek megtörik a tervezett oksági kapcsolatot a harcászati, hadműveleti és stratégiai szintek között. Vagyis a harcászati tevékenységek következményei – átugorva a műveleti parancsnokságokat – azonnali hatással vannak a stratégiai

szintre. Mivel a terroristák, gerillák, felkelők tudatosan törekszenek arra, hogy stratégiai hatást érjenek el taktikai szintű cselekedetekkel (globálisan elérhető, azonnali hírt gyártsanak a sikeres támadásaikról, a válságkezelők civil áldozatairól stb.), a válságkezelésben részt vevő katonai erők katonáinak, s kiváltképpen a parancsnoki beosztásban szolgáló katonáknak (az alegységi szintet is ideértve) rendkívül felkészültnek kell lenniük, hogy reflektálni tudjanak a gyorsan változó körülményekre.

Összegzés és következtetés

A fejlett országok kormányzatainak és a nemzetközi szervezeteknek minden bizonnyal még sokáig arra kell készülniük, hogy átfogó civil és katonai erőfeszítéseket tegyenek a biztonságot veszélyeztető konglomerátumok kezelése érdekében. Ennek következtében a haderőknek, a katonáknak kiemelt feladata marad a komplex válságkezelő műveletekben való hatékony részvétel. A hatékonyság pedig nem „egyszerűen” az ellenség szétzúzását, megsemmisítését és így a győzelem kivívását jelenti, hanem a stabilitásra veszélyt jelentő kockázatok kezelését.

A reguláris haderők katonái döntően a „háború” új, domináns formájában való részvételre készülnek, s így válságkezelő műveletek során hajtják végre feladataikat. A korábbiaknál sokkal komplexebb körülmények között, nemzetközi kötelékben, civil kormányzati és nem kormányzati szervezetekkel együttműködve tevékenykednek. Tevékenységük nemcsak harctevékenységet jelent, de fejlesztési és diplomáciai dimenziókkal is kiegészül (pl. KFOR, SFOR, ISAF). Feladataik végrehajtása során pedig azzal kell számolniuk, hogy az együttműködő, vagy csak szintén jelen lévő szerveze-

tek képviselői, valamint az ellenség saját pozíciójukat erősítendő tárják a nyilvánosság elé a feladatok végrehajtásának eredményeit/eredménytelenségeit. Ennek következtében váratlan, új helyzetek adódnak, amelyek módosíthatják a műveleti, vagy akár a stratégiai szintű összefüggéseket, terveket, döntéseket is.

A komplex válságkezelő műveletek jelentős mértékű decentralizáltságot követelnek meg a katonai szervezetektől, aminek következtében az alegységek szerepe felértékelődött. Ez pedig azt jelenti, hogy a több önállóságot kapott parancsnokoknak

kiválóan kell ismerniük és érteniük harci, fejlesztési és diplomáciai tevékenységük illeszkedését az átfogó műveleti, stratégiai tervekhez, s ismerniük kell a válságkezelés társadalmi, gazdasági, politikai kontextusát. A kívánatos katonatiszti szaktudás és képességek spektruma tehát jelentős mértékben kibővülőben van. A válságok kezelésében a kiváló harcvezető képesség, a fegyelem és önfeláldozás mellett a komplex civil–katonai helyzetet értékelni képes, jól együttműködő, s a konszenzus- és kompromisszumkeresést hatékonyan befolyásolni képes tisztekre van szükség. ■

Irodalom

- C. Christine Fair – Seth G. Jones: *Securing Afghanistan: Getting on Track*. United States Institute of Peace Working Paper, 2009
- Collateral Damage. *Foreign Policy*, 2010. április 26.
www.foreignpolicy.com/articles/2010/04/26/collateral_damage
- Jonathan Steele – Terry Macalister: Vital oil exports halted after sabotage. *The Guardian*, 17 June 2004.
- Kovács László – Ványa László: *Pilóta nélküli repülőgépek a terrorizmus elleni harcban*.
http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2007_cikkek/kovacs_laszlo_vanya_laszlo.pdf.
- Michael Howard: Insurgent TV channel turns into Iraq's newest cult hit, *The Guardian*, 15. January 2007. <http://www.guardian.co.uk/media/2007/jan/15/Iraqandthedia.broadcasting>
- Pavel Necas – Peter Terem – Miroslav Kelemen: From Washington to Lisbon: A New NATO Strategic Concept. *Defence & Strategy*, 2/2009. www.defenceandstrategy.eu
- Pavel Necas: *Beyond Tradition: A New Strategic Concept for NATO?* NDC Research Papers 11., Rome, NATO Defence College, 2004
- Rupert Smith: *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World*. New York, 2007, Random House.
- Tálás Péter: Az új Afganisztán-stratégia esélyei. *SVKI Elemzések*, 2009. 8. sz.
- Thomas L. Friedman: *The World is Flat*. London, 2006, Penguin.
- Ulrich Beck: *World Risk Society*. Cambridge, 1999, Polity Press.
www.siteintelgroup.com